Ahmad A'zam: xalqimizning milliy uyğonishiga, ƣzligini anglashiga xizmatim singgan

(BBC bilan suhbat, 2012 y. 28 iyun)

Assalomu alaykum! Bugungi BBC mehmoni taniqli yozuvchi, munaqqid va siyosatchi Ahmad A'zam bƣladilar. Ahmad aka, dasturimizga xush kelibsiz!

Ahmad A'zam: Eng avvalo BBCning tinglovchilariga salomlar! Ikkinchidan, e'lon qildingiz, menga savol yƣllashlarini aytib. Shu savol berishga arziydigan odam deb hisoblaganlari uchun ƣz minnatdorchiligimni bildiraman. Savollarga baholi qudrat javob berishga harakat qilaman.

BBC: Ahmad aka, suhbatimiz sizning tavallud kuningizga tƣğri keldi. Sizni tabriklaymiz! Uzoq umr, ijodiy yutuqlar tilaymiz!

Ahmad A'zam: Rahmat, endi millionlab, milliardlab odamlarning ichidan mening ham bugun tuğilgan kunim ekan. Unaqa muhim masala bƣlmasada, baribir tabrik yoqimli. Rahmat.

BBC: Suhbatimizni adabiyotga qanday qilib qiziqqaningizdan boshlasak. Marhamat!

Ahmad A'zam: Bolaligimdan, maktab kutubxonasidan boshlangan. Juda kƣp kitob ƣqirdim. 4-sinfda ƣqituvchimiz Ahmad 40 ta kitob ƣqidi, deb maqtagani hali ham esimda. Qishloqda ƣsgan bƣlsam ham, qishloq maktabining kattagina kutubxonasi bor edi. Shu yerda kitob ƣqishga ruju qƣyganman. Lekin yozuvchi bƣlaman, tanqidchi yo siyosatchi bƣlaman, deb ƣylamaganman. Samarqand davlat universitetida ƣqib yurganimda kursimizda beshta shoira qiz bor edi. Ularning ijodini kuzatib, bu qiz buncha yil yozadi, unisi bunday, deb ƣz mulohazalarimni bildirganman. Shundan keyin "E, bu tanqidchi ekan", deyishgan. Tanqidga qiziqqanman. 28 yoshimgacha tanqidchilik, adabiyotshunoslik bilan shuğullanganman. 28 yoshimda birinchi hikoyamni yozganman. Endi kƣp yozmaganman. Mana hozirgacha baholi qudrat qalam tebratib yuribman.

BBC: Yana shu mavzuga boğliq savol. Qishloqlik musofirdan. Siz ƣzingizni kƣproq kim deb, yozuvchimi, tanqidchimi yoki siyosatchi, deb atashlarini xohlaysiz? Qaysi sohada odamlarga kƣproq foydam tegdi, deb ƣylaysiz?

Ahmad A'zam: Endi aytganimday, tanqidchilikdan boshlaganman. Keyin u-bu narsa ƣzim yoza boshladim. Men hozir ham yozayotganimni hisobga olib, agar shunga arzisam, yozuvchi deb atashlarini xohlardim. Endi odamlarga kƣproq

foydam tekkani ma'nosida, telejurnalistligim bơlsa kerak deyman. Juda kơp, 500 ga yaqin kơrsatuvlar qilganmiz. Hammasi dolzarb mavzularda. Shu bilan qayta tanilganman. Shu bilan obrơ topganman, Xudoga shukur. Televideniedagi ishim bilan nonimni halollab eganman. Xalqning milliy uyğonishiga, ơzligini anglashiga xizmatim singgandir. "Ơzlik" kơrsatuvida qatağonga uchragan, milliy mustaqillik uchun kurashgan, otilgan odamlarning taqdirini kơrsatganmiz. 10-15 yillab "ơtirib kelgan" odamlarni topib hatto suhbatlar qilganmiz. Endi maqsad nima, ơtmishning qaytarilmasligi, xalqning milliy ơzligini uyğotish ma'nosida qilingan. Lekin baribir kơnglim yozuvchilikda. Ơsha televidenieda ishlab yurgan paytlarim, kanalning bosh direktori bơlgan paytlarim uyga kelib ơksinib ketardim. Toshkentga nima uchun keldimu, nima qilib yashab yuribman, degan. Yozolmayapmanku, deb. Mana hozir 3-4 yildan buyon yozayapman. Kơnglim xotirjam ancha, Xudoga shukur.

BBC: Telejurnalistika sohasidagi ijodingizdan uncha qoniqmaslik, katta asar yaratish ehtiyoji ustun turganda?

Ahmad A'zam: Yơq, bir-biriga qarama-qarshi qơymayman. Kơrsatuvlarni imkoniyatlar darajasida, moddiy imkoniyatlar darajasida qilganman. Lekin badiiy asar yaratmaganim kơnglimni ơksitib turgan. Ikkalasi alohida-alohida narsalar.

Shvetsiyadan shoir: Bugungi adabiy jarayonga ta'sir qiluvchi asarlar yaratilayaptimi ơzbek adabiyotida? Kimlarni ơqiysiz?

Ahmad A'zam: Rahmat, yaxshi savol ekan shu. Hozir juda kơp gapiriladi. Adabiyot unday bơlib ketdi, bunday bơldi. Kitob dơkonlarini oldi-qochdi asarlar bosib ketdi, deb. Lekin men bunday ơylamayman. Adabiyotning rivojlanib kelayotgan tub oqimlari bor. Kitobiy gap emas bu, qoyalari bor.

Adabiyotimiz yaxshi tomonga qarab ơzgaryapti. Men yoshlar haqida gapiryapman, ơzimdan kattalar haqida emas. Masalan, Nazar Eshonqul, Uluğbek Hamdam, Isajon Sulton, Sobir Ơnar kabi yozuvchilarning asarlari. Bular professional yozuvchilar. Ularning asarlari nafaqat adabiy jarayonga ta'sir ơtkazadi, balki adabiy jarayonni yaratayotgan yozuvchilar. Keyin juda baquvvat bir she'riyat bor bizda. Faxriyor, Abduvali Qutbiddin, Bahrom Rơzimuhammadga ơxshagan. Allaqachon shakllangan shoirlar. Ularni ba'zida modern ham deyishadi. Ular she'riyatda, adabiyotda yangicha tafakkur, yangicha fikrlash namunalarini yaratayapti. Shularni ơqib juda xursand bơlaman.

BBC: Endigi savol siyosiy faoliyatingizga boğliq ekan. Chimkentdan Botir: Ahmadboy, omonmisiz? Soğliqlar yaxshimi? Pensiyaga ham chiqib oldingiz. Siz

bir paytlar "Birlik"ning, sơng "Erk"ning faoli, hatto Bosh kotibi bơldingiz. "Birlik"dan chiqqaningizning sababi ma'lum. Ammo "Erk"dan nega ketdingiz? "Erk"dan ketganingizda Muhammad Solih sizdan qay darajada xafa bơldi? "Erk"dan ketishingizni bir xillar sotqinlik deb baholashdi. Ơzingiz nima deb ơylaysiz?

Ahmad A'zam: Birinchidan savolning boshidagi gapni uncha tushunmadim. Pensiyaga ham chiqib oldingiz, deb sơralyaptida. Xuddi pensiyaga chiqish aybday. Men pensiyaga 58 yoshimda chiqdim, soğligim tufayli. Birinchi guruh invalidi bơlib pensiyaga chiqdim. Pensiyagacha juda yaxshi ishladim. Agar davlat menga hozir pensiya beradigan bơlsa, shu pensiyamni oqlaganman. Ikkinchidan, "Birlik"dan men ketganim yơq. Men "Birlik"ni hamraisi bơlganman. "Birlik" bơlindi. Men "Erk" partiyasiga ơtdim. Bu ketdi, degan narsani bildirmaydi. "Erk" partiyasida men "hatto bosh kotib" bơlganim yơq. Men haqiqiy bosh kotib edim. Men "Birlik"dayam, "Erk"dayam halol ishladim. Hozir ơzini yetakchi, tashkilotchi hisoblaydigan odamlarni beshtasini, ơntasini yiğsayam menchalik ish qilmagan bơladi. Endi Muhammad Solih sizdan qay darajada xafa bơldi, degan savol. Bu ơrtamizdagi gaplar. Ketishimning sabablari bor. Ularga alohida qarash kerak. Endi ketishimni sotqinlik, deb qaraydiganlarga. Nimaga nisbatan sotqinlik? Masalan, biz ơsha paytda kơtargan ğoyalarga, intilishlarga nisbatan aytiladigan gap bơlsa, men vatandan chiqib ketmay, haligi grantlarga umid qilmay, ơzimni jabrdiyda kơrsatib, qanaqadir iqtisodiy yordamlar olishga intilmay, ơsha ishlarni qildim. Ơsha siyosiy maqsadlarni amalga oshirdim. Xalqning milliy ğururini uyğotish, ơzligini tanitish bơyicha televidenie sohasida, oldin aytganimday, bitta "Ơzlik" kơrsatuvi bơladigan bơlsa, 180 ta kơrsatuvda kamida 200 ta jabrdiyda odamning taqdirini kơrsatdim. Men halol ishladim deb ơylayman. Buni sotqinlikka hech bir aloqasi yơq. Men birorta odamni sotish u yoqda tursin, boshqalardan farqli ravishda birorta odamni yomonlaganim ham yơq. Matbuotni kơrishingiz mumkin, boshqa nimalarni kơrish mumkin. Endi yashirin sotqinlik deydigan bơlsa, bir kuni hamma hujjatlar kơtariladi. Kimning kimligi baribir oshkor bơladi. Men bu ma'noda ơzimni vijdonimni ham toza deyman, boya aytganimday nonimni halollab yeganman.

BBC: Rahmat, chimkentlik Botirning ikkinchi savoli: ukangiz Quddus ancha mashhur jurnalist bơlib tanilgandilar. Keyingi taqdirlari bizga noma'lum, deb sơraganlar.

Ahmad A'zam: Keyingi taqdiri, uni taqdiri judayam ơzgarib ketgani yơq. Ơzbekiston televideniesida bitta redaksiyani boshqarib, ishlab yuribdi. Har hafta kơrsatuvlari bilan chiqadi. Yana nima deyishim mumkin. Ishlab yuribdi.

Xonqadan Matjonboy: Ahmad aka salom, boringizga shukur. Sizga yaqin bolgan shoir Muhammad Solihda "hazm bolmagan jism" degan tashbeh bor. Siz ozingizni "oshqozonda hazm bolmagan jism", deb bilasizmi?

Ahmad A'zam: Xosh, nima desam ekan? Shu qozonga siğmayman shekilli-da. Mana soğ-omon yuribman. Bugun 63 ga chiqqan bolsam, istagan gapimni aytayapman, istagan asarimni yozayapman. Katta yozuvchidek qarashadi. Toğri, men ham oğzimga kelgan gapni oylamay qoyib yuboravermayman. Orqa-oldimga qaramay gapiravermayman. Nimaga bunaqa ekanimni, nimaga hazm bolmay ketganimni bilgisi kelgan odam saytimga kirib asarlarimni oqib korsin, ozi xulosa qiladi. Men shunday deb oylayman.

Toshkentlik muxlis: muhtaram Ahmad A'zam, dostingiz va safdoshingiz Muhammad Solih haqidagi fikrlaringizni bilmoqchi edim.

Ahmad A'zam: Endi insoniy nuqtai nazardan qaraydigan bolsak, biz Solih bilan 1975 yil tanishgan bolsak, 1992 yilgacha, 16-17 yil biz birga bolganmiz. Juda qalin dost bolganmiz. Aytishib, tortishib turganmiz. Bitta mayizni bolib yeydigan yaqin oğayni bolganmiz. Keyin siyosat turli nimalarga tashladi. Bu endi alohida bir suhbat mavzui. Lekin men baribir yoshlikni, 70-80, 90-yillarning boshlaridagi adabiy jarayonda shu Muhammad Solihga oxshagan shoirlar bilan yaqin dost, hamkor bolganimni haliyam soğinaman. Men masalan, Solih siyosatchi bolmaganida juda katta shoir sifatida ozbek xalqining ma'naviyatini kotarishda katta xizmat qilgan bolardi, deb oylayman. Men hozir nima deyishim mumkin. Kopdan beri u bilan gaplashmayman. Gaplashishning ilojisi ham yoq. Lekin men unga doim omonlik, soğlik tilayman.

BBC: Pragadan Muqaddam shunday yozgan: Salom Ahmad aka, asarlaringizda odam kop."Ozi bilan ozi gapirayotgan odam", "Jim otirgan odam", "Ozim bilan ozim" va hokazo. Odam siz uchun qanchalar muhim?

Ahmad A'zam: Men uchun fikr muhim. Ya'ni, odamning oylashi muhim. Qizimiz "Ozim bilan ozim" turkum novellalarni aytayapti. Bu turkumni men shoro zamonlarida yozganman. Osha vaqtlari bosilgan.

Odamni oyga tortish, bu dunyoga nimaga keldingu, nimaga yashayapsan, nimaga jim otishing kerak, degan mulohazalarga undash. Oylayotgan odamni har xil holatga solib korish kerak. Shu bilan oquvchi ongida fikrni uyğotishga harakat qilganman. Ozim bilan ozim degani ham, hamma ham ozi bilan gaplashib korsinchi, nima gaplar chiqadi degan maqsadda endi. Shorolar davrida ozingiz bilasiz qanday boğiqlik bolgan. Buni oqigan oquvchi ham nimani nazarda

tutganimni yaxshi biladi. Men uchun odam, shunchaki odam emas, odam kop. Faol odam, faol oylaydigan odam muhim.

Shvesiyadan Bek: Siz yozuvchi Kamyuning asarlarini tarjima qilgansiz. Siz ham ozingizni jamiyatda, odamlar orasida yolğiz, begona his qilganmisiz?

Ahmad A'zam: Sal oğirroq savol. Endi oylayotgan odam kopchilik bilan oylamaydi. Yolğizlikda oylaydi. Shuning uchun ham kop oylaydigan odam yolğiz. Endi ozimni oladigan bolsam, chindanam yolğiz qolgan paytlarim, yillarim bolgan. Mana masalan, partiyadan, "Erk"dan ketganimdan keyin kun kechirish, oilani boqish uchun tort yil kochalarni mashinada kezdim. Vatanda, qarindosh-uruğ, dostlarim atrofimda. Mashinamda yonimda odamlar otirgan bolsa ham, ruhan juda yolğiz his qilganman ozimni. Keyin yolğiz oylarga berilmasdan, badiiy asar yaratish qiyin. Albatta hech kim yolğiz qolmasin. Yolğizlikni irodasi bilan yengib chiqsin.

BBC: Nega aynan Kamyuning asarlariga murojaat qilgansiz? Bu sizning ruhiy holatingizga boğliq bolganmi?

Ahmad A'zam: Yoq, dunyo adabiyotini juda kop oqirdik. Kopchiligimiz uchun bu urf bolgan edi. Yapon adabiyotidan, lotin Amerikasi buyuk yozuvchilaridan Jerom Selinjer, Kavabatani juda yaxshi korib oqiganman. Evropaning ma'naviyatiga juda katta ta'sir qilgan Jan-Pol Sartr, Kamyu asarlari bor edi. Men ataylab Kamyuning asarini tanlab olib, Zominga toqqa chiqib ketib, dam olish uyida mazza qilib tarjima qilganman.

Xabarovskdan muslim: Assalomu alaykum Ahmadjon aka! Sizga siyosatchi sifatida birgina savolim bor. Hozirda O'zbekiston fuqarolarining millionlab qismi dunyoning turli burchaklarida tirikchilik ilinjida tarqalib ketishgan. Ularning orasida kollejni bitirmay ketvorganlari ham juda kop. Demak kopchiligi yoshlar. Bu qachongacha davom etadi, yoki bir umr ular immigrant, gastrabayter bolib otishadimi?

Ahmad A'zam: Men 1970 yillari turk yozuvchisi Bakir Yildizning katta asarini oqiganman. Turkiyadan kelib Germaniyada ishlagan. Bakir Yildizning ozi ishlab topgan puliga bosmaxona sotib olgan. Keyin ozining asarlarini, boshqa asarlarni chiqargan. Millionlab turk gastarbayterlar bolgan osha paytda ham. Rivojlanayotgan, iqtisodida ozgarish yuz berayotgan davlatlarning boshida bu muammo albatta bor. Hozir butun Evropa migrasiyaning "dastidan dod" deyapti. Afrika davlatlaridan kelayotgan migrantlardan. Endi buning ham vaqti otar. Lekin

dunyo kezishning yaxshi tomonlari ham bor, muammolari ham bor. Mutaxassislar bunga kengroq javob bergani ma'qulroq. Men bu masalaga bosiqroq qarayman.

Rossiyadan Olim: Yangi romaningizning nomi nega quliston yoki guliston emas, Ğuliston?

Ahmad A'zam: Bu sơz ơyini. Luğatdan topib oldim ğul degan sơzni. Ğuldan ğuliylarni ơylab chiqardim. Ğuliston deb qơydim. Ơtmish hayotimizda kơrgan, kơrayotganlarimizning aksi, taassurotlarimiz. Men bu asarni 1995 yillarda boshlaganman. Televidenie bilan bơlib yozolmadim, qolib ketdi. Kasalligim tufayli pensiyaga chiqqanimdan sơng buni yozdim. Tili men kơp yillardan biri intilib kelgan til, tajriba qildim.

Toshkentdan Shukurzoda: Ơtgan, ơtayotgan umringizdan mamnunmisiz? Nimalar yozmoqchisiz?

Ahmad A'zam: Odam hamma narsaga shukur qilishi kerak. Xudoning bergan umriga. Men bergan dardiga ham, davosiga ham shukur qilaman. Besh yildan buyon gemodializ olaman. Shu davrda uchta kitob yozdim. Bu jihatdan umrimdan roziman. Lekin yozuvchi odam hamma narsani yozdim deyolmaydi. Armonlari bơladi kơnglida. Aniqroq aytadigan bơlsak, uchta hikoya, qissa va roman boshlab qơyganman. Yozmoqchi emas, boshlab qơyganman. Shuni tugatishga Xudodan soğliq va umr sơrayman. Xudo shu tilaklarimni inobatga olsa, bularni yozsam, bandasi hech narsadan kơngli tơlmaydigan odam, Xudodan yana umr sơrashga tơğri kelsa kerak deyman. Hammamizni Olloh qơllasin! BBC tinglovchilariga ham soğlik-omonlik tilayman. Hech qachon maqsadlaridan oğishmasinlar, ơz fikrlaridan chekinishmasin!

www.bbc.co.uk dan olindi